

**AKSJOLOGICZNE ASPEKTY
ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU
W UJĘCIU TEORETYCZNYM I EMPIRYCZNYM**Włodzimierz Kaczocho¹, Jan Sikora²¹Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Poznaniu²Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Abstrakt. W pierwszej części artykułu przedstawiono wartości – cele, które są zawarte w programach politycznych zrównoważonego rozwoju. Wartości te (m.in. sprawiedliwość społeczna, sprawiedliwość międzypokoleniowa, wolność, zrównoważona konsumpcja, wartość przyrody) należy uzasadniać, odwołując się do założeń etyki przekonań, powinności oraz odpowiedzialności. W części drugiej omówiono wyniki badań empirycznych, wskazujących na niektóre wartości-cele zrównoważonego rozwoju, realizowane wśród mieszkańców wsi. W części trzeciej sformułowano analityczną interpretację trzech wartości: wolności pozytywnej, sprawiedliwości społecznej oraz wspólnotowości, które mają kluczowe znaczenie dla zrównoważonego rozwoju. W części czwartej, zakończeniowej, opisano dylemat polityczny oraz etyczny, stojący przed politykami w Polsce – czy projektować i realizować zrównoważony rozwój w sposób równomierny, czy też, ze względu na aspekt etyczny, w pierwszej kolejności radykalnie poprawiać warunki życia ludzi biednych.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój społeczny, wartości-cele, wartość wolności pozytywnej, sprawiedliwości społecznej oraz wspólnotowości

WARTOŚCI – CELE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

W Konstytucji RP [art. 5] przyjęto, że zrównoważony rozwój społeczny jest założeniem – celem usankcjonowanym prawnie, a zatem można przyjąć, iż z mocy prawa cel ten jest wartością, inaczej mówiąc posiada status aksjologiczny. Jego szersza wykładnia została sformułowana w Ustawie o ochronie środowiska (uchwalonej przez Sejm

w 2001 roku), gdzie jest mowa o tym, że zrównoważony rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy (rozumiany w sensie niesprzeczności między tymi dziedzinami), jako zintegrowany proces, realizuje się z odpowiedzialnością za zachowanie i reprodukowanie dóbr przyrody, które muszą być użytkowane oraz chronione z zamiarem zachowania dla przyszłych pokoleń [Ustawa... 2001]. Można powiedzieć, że wymienione akty prawne zawierają ubogą aksjologię, tzn. jest w nich mowa o jedynej wartości, właśnie o zrównoważonym rozwoju oraz dwóch normach etycznych (i politycznych zarazem), a państwo ma obowiązek koordynacji działania różnych podmiotów społecznych w celu osiągnięcia zrównoważonego rozwoju społecznego dla dobra wszystkich oraz przyjmuje normę, nakazującą wzięcie odpowiedzialności za zachowanie i pomnażanie stanu przyrody dla przyszłych pokoleń.

Przedstawiona opinia nie jest pejoratywna, albowiem w aktach prawnych, uchwalanych w państwach demokratycznych, unika się rozbudowanej aksjologii, z wyjątkiem odwołań do demokratycznych wartości, z tego powodu, iż wartości łączą się przeważnie z jakąś orientacją filozoficzną lub ideologiczną oraz z religią. W pluralistycznym społeczeństwie demokratycznym, w którym obywatele akceptują różne wartości oraz doktryny filozoficzne i ideologiczne, a także należą do różnych kościołów bądź są agnostykami lub niewierzącymi, przyjmuje się, że w aktach prawa można się odwoływać jedynie do wartości, które są społecznie akceptowane, a przynajmniej aprobowane przez większość obywateli, jak: demokracja, uniwersalne wartości kultury bądź uniwersalistycznie rozumiane idee, np. zrównoważony rozwój społeczny, akceptowany przez wszystkie państwa Unii Europejskiej i – miejmy nadzieję – przez większość obywateli.

Zgadamy się z poglądem, że „zrównoważony rozwój jest obecnie fundamentalną kategorią cywilizacyjną” [Janikowski 2007, s. 49] w Europie. Takie stanowisko można jeszcze wzmocnić przez odwołanie się do teorii Immanuela Kanta, mówiącej o tym, że idea zrównoważonego rozwoju społecznego jest wytworem „praktycznego rozumu”, który w sensie przedmiotowym (*in concerto*) odnosi się zawsze do konkretnego doświadczenia ludzi, wskazując „pewne maximum” celów, które wyprzedzają aktualne działania osób. Kant pisał, że idea praktycznego rozumu jest „zawsze w najwyższym stopniu płodna i dla działalności ludzi niezbędnie konieczna”, albowiem staje się, o ile zostanie zaakceptowana społecznie, „przyczyną działającą” dla ukształtowania wyższego poziomu moralności oraz budowania lepszej społecznej przyszłości [Kant 1986]. Można powiedzieć w „duchu” Kantowskim, że idea zrównoważonego rozwoju jest praktycznym projektem nowej cywilizacji.

Trzymając się przymiotnikowego wyrażenia należy stwierdzić, że znacznie bogatszą aksjologię celów zrównoważonego rozwoju zawierają teksty programowo-polityczne uchwalone przez Unię Europejską oraz sprawozdania i raporty, dotyczące celów i sposobów ich realizacji. Należy więc wyrazić opinię, że gdy społeczne cele rozwoju są formułowane w języku politycznym (a nie prawnym), to tradycyjnie powiększa się zasób wartości oraz norm moralnych ze względów perswazyjnych. Chodzi bowiem o przekonanie ludzi do wartości z jednej strony, z drugiej zaś nakłonienie do określonych działań oraz zachowań ważnych dla zrealizowania postawionych wartości – celów. Język prawniczy nie jest nacechowany perswazyjnie, chociaż posługuje się normami, w tym używa czasem norm moralnych.

W Raporcie Gro Harlem Brundtland, przewodniczącej Komisji ONZ ds. środowiska i rozwoju, pośród celów zrównoważonego rozwoju znajdują się następujące wartości – dobra: jakość życia ludzi na ziemi, wartość przyrody, sprawiedliwość międzypokole-

niowa, rozumiana w sensie etycznej i materialnej odpowiedzialności za zaspokojenie potrzeb przyszłych pokoleń, wspólnotowość jako solidarność ludzi we współdziałaniu w realizacji zrównoważonego rozwoju [Brundtland 1987]. W Strategii uchwalonej przez UE w 2006 roku, oprócz wymienionych w raporcie, wprowadzono bądź zmodyfikowano jeszcze dodatkowe wartości: wartość ziemi, powietrza i wody, dobrobyt gospodarczy, bezpieczeństwo i wolność ludzi, racjonalność działań w urzeczywistnianiu celów zrównoważonego rozwoju, zrównoważona konsumpcja oraz produkcja dóbr w takim znaczeniu, że dobra zaspakajają rozwijające się naturalne potrzeby ludzi, a nie ich zachcianki, czyli nadmierne potrzeby, których zaspokajanie przyczynia się do wyniszczającej eksploatacji dóbr przyrody oraz wyczerpania zasobów ludzich i naturalnych; dodatkowo wprowadzono wartość sprawiedliwości społecznej, wolność jednostkowego i społecznego działania, pluralizm kultury, wartość integracji społecznej [Odnowiona Strategia UE... 2006].

Wyszczególnione wartości wyznaczają cele i zarazem sposoby (zakresy materialne oraz etyczne) realizacji zrównoważonego rozwoju społecznego. Przyjęte wartości w Raporcie i Strategii zostały przedstawione w sensie dystrybucyjnym, a nie analitycznym, jak to zawsze bywa w tekstach programowo-politycznych, w których zazwyczaj nie przedstawia się szczegółowych analiz aksjologicznych, preferowanego systemu wartości. Jednakże zestaw wymienionych wartości wyraźnie, choć tylko w zarysie, tworzy etykę przekonań, którą opisywał swego czasu Max Weber, że koherentny (wewnętrznie niesprzeczny) system wartości pozwala jednostce opisywać i oceniać zachowania społeczno-etyczne ludzi. To dzięki etyce przekonań świat społeczny jawi się jako uporządkowany, albo jako chaotyczny. Bez wątpienia przyjęte wartości zrównoważonego rozwoju fundują etykę przekonań jednostkowych oraz społecznych i, jako takie, wyznaczają cele działań politycznych państw, instytucji społecznych, gospodarczych i kulturalnych. A zatem, jest to równocześnie etyka aktywistyczna lub inaczej mówiąc – powinnościowa, która sugeruje podjęcie odpowiednich działań indywidualnych oraz społecznych, politycznych oraz gospodarczych i pedagogicznych, aby zrealizować wytyczone wartości – celów zrównoważonego rozwoju.

Trzeba wyjaśnić, jakie działania pedagogiczne wynikają z wartości etyki przekonań oraz etyki powinnościowej (aktywistycznej). Chodzi o rozpowszechnianie, pośród ogółu obywateli jakie to cele – wartości fundują zrównoważony rozwój, z ekspozycją osobistych korzyści materialnych (w zakresie dobrej jakości życia, między innymi utrzymanie zdrowia, uzyskania godnego poziomu życia materialnego itd.) oraz korzyści etycznych w tym sensie, iż wartości ukształtują indywidualne postawy odpowiedzialności za utrzymanie na przykład nieskażonej przyrody, nakłonią ludzi do myślenia o dobrych warunkach życia przyszłych pokoleń, skłonią do kształtowania rozsądnej konsumpcji wbrew rozpowszechnionej postawie konsumistycznej. Oczywiście, odpowiednie działania pedagogiczne muszą być prowadzone w ramach edukacji szkolnej. Nawiasem mówiąc, stan wiedzy ogółu obywateli, a zwłaszcza młodzieży, o zrównoważonym rozwoju jest w Polsce niewielki.

Z uwagi na preferowaną w ramach zrównoważonego rozwoju wartość odpowiedzialności i wspomnianą wyżej postawę jednostkowej odpowiedzialności oraz wartość sprawiedliwości międzypokoleniowej – należy stwierdzić, że kształtują one odpowiedzialność obecnie żyjących ludzi za dobre życie przyszłych pokoleń, a także za przyszły dobry stan świata przyrodniczego.

W związku z przedstawionymi rozważaniami nasuwają się dwa ważne pytania: czy odnotowane trzy etyki – przekonania, powinności oraz odpowiedzialności powinny być tylko akceptowane i praktykowane przez poszczególnych ludzi, grupy społeczne oraz instytucje społeczne, w tym oczywiście instytucje gospodarcze, jak to mocno zalecają cytowane dokumenty [Ustawa... 2001, Odnowiona Strategia... 2006], czy również powinny zostać zaakceptowane przez władze państwa demokratycznego oraz jaka instytucja polityczna powinna projektować program i dbać o realizację zrównoważonego rozwoju w ramach państwa, współpracując także w projektach i decyzjach dotyczących zrównoważonego rozwoju w świecie (jest to ważne zagadnienie polityki międzynarodowej państwa, którym nie zajmujemy się).

Odpowiedź na pytanie drugie jest oczywista. Jedynie demokratyczne państwo i jego władze polityczne, posiadające legitymizację prawną z upoważnienia większości obywateli, mogą i powinny formułować ogólny projekt zrównoważonego rozwoju społecznego, zobowiązując prawnie lub drogą perswazji etycznej, do jego realizacji wszystkie podmioty (obywateli oraz instytucje) życia społecznego. Najlepsza byłaby perswazja etyczna, albowiem nigdy nie może się odwoływać do groźby jakiegokolwiek przymusu. Taki projekt zrównoważonego rozwoju oraz sposoby jego realizacji muszą być oczywiście poddane społecznej dyskusji, zgodnie z obowiązującą w demokracji zasadą konsensusu, którą realizuje się poprzez szeroki dyskurs obywatelski.

Skoro demokratyczne państwo oraz jego władze polityczne projektują oraz kierują realizacją programu zrównoważonego rozwoju społecznego (nie sposób wyobrazić sobie, że mógłby to być jakiś inny ośrodek kierowniczy), to powinny aprobować wyszczególnione trzy etyki, a także powinny akceptować ich wartości, traktując je jako normy etyczne odnoszące się do prawnych i politycznych decyzji oraz sposobów swych działań inicjujących i koordynujących procesy zrównoważonego rozwoju społecznego. A zatem państwo i jego władze realizują przyjęty program w sensie polityczno-pragmatycznym i – równocześnie – w kontekście etyki przekonania, powinności oraz odpowiedzialności.

Przedstawione stanowisko radykalnie przeciwstawia się pogładowi, który jest akceptowany w filozofii i polityce neoliberalistów, że polityka oraz państwo muszą być autonomiczne w stosunku do etyki; w mocniejszym znaczeniu głosi się rozłączność polityki i moralności w myśl przekonania, że polityka zakłada skuteczność, zaś etyka odwołuje się jedynie do przekonania, które mogą być skuteczne, albo nie, w zależności od subiektywnych indywidualnych celów człowieka, powodujących zawsze relatywizację poglądów etycznych. Polityka jest pragmatyką, a etyka zbiorem pobożnych życzeń.

Przedstawione rozważania prowadzą do sformułowania poglądu, iż zrównoważony rozwój społeczny zarówno w ramach państwa, jak i w świecie, będzie skutecznie realizowany przez indywidualne oraz instytucjonalne podmioty oraz przez państwo, władze polityczne i polityków, którzy akceptują równocześnie pragmatyczne zasady polityki oraz wartości etyczne w ramach etyki przekonania, powinności oraz odpowiedzialności. Można powiedzieć aforystycznie, że uczciwi ludzie (tzn. etyczni) uprawiają uczciwą (moralnie) politykę aby zrealizować procesy zrównoważonego rozwoju.

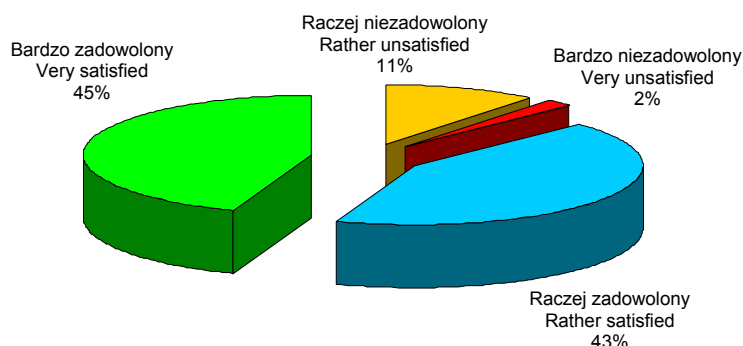
EMPIRYCZNA EGZEMPLIFIKACJA NIEKTÓRYCH CELÓW – WARTOŚCI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W ŚRODOWISKU WIEJSKIM

Powołując się na wcześniej przedstawione dokumenty, dotyczące zrównoważonego rozwoju, w których zostały zawarte wartości-cele, należałoby ukazać ich funkcjonowanie w świadomości naszego społeczeństwa.

Poniżej przedstawiono wyniki ogólnopolskich badań empirycznych prowadzonych od kilku lat systematycznie za pomocą ankiety przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi wśród mieszkańców terenów wiejskich [Polska wieś... 2009]. Z badań tych można wybrać niektóre wartości – cele odnoszące się do zrównoważonego rozwoju i ich oceny, dokonane przez ludność wiejską. Tymi wartościami-celami są:

- jakość życia oraz dobrobyt gospodarczy,
- wartość przyrody i rolnictwa,
- solidarność ludzi i wspólnotowość przy realizacji założeń zrównoważonego rozwoju,
- wolność gospodarcza i wiarygodność kulturowo-informacyjna,
- kontynuacja pracy przez dzieci w gospodarstwie rolnym jako wartość życia i pracy na wsi.

Jakość życia. O jakości życia na wsi decydują różne czynniki. Są to warunki ekonomiczne, społeczno-kulturowe, polityczne, religijne oraz przyrodnicze. W ostatnich latach występują znaczące zmiany dokonywane na tych płaszczyznach, które jednak nadal nie zaspokajają szerokich potrzeb mieszkańców wsi. Będąc świadom czynników kształtujących jakość życia oraz określonych wskaźników jego pomiaru do naszych potrzeb, przyjeśliśmy opinie badanych, wyrażone na temat ogólnego zadowolenia z życia na wsi oraz dobrobytu gospodarczego. Większość badanych mieszkańców wsi jest bardzo zadowolona (45%) i raczej zadowolona (43%) ze swojego życia na wsi (rys. 1).

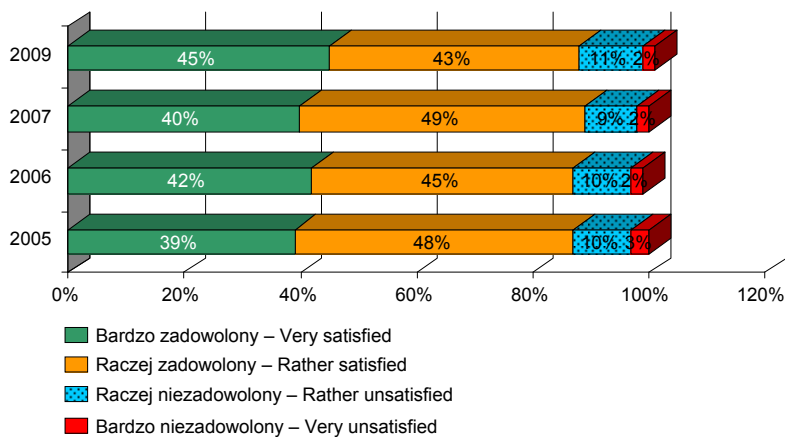
Rys. 1. Zadowolenie mieszkańców wsi z zamieszkiwania na wsi

Źródło: Polska wieś... [2009, s. 9].

Fig. 1. Level of satisfaction among the rural population regarding life in rural areas

Source: Polska wieś... [2009, p. 9].

Mieszkanie na wsi przynosi jej mieszkańcom, szczególnie rolnikom, coraz większą satysfakcję. Jeżeli w 2005 roku wśród rolników z mieszkania na wsi bardzo zadowolonych było 39%, to w 2009 roku wskaźnik ten wzrósł do 45% (rys. 2). Wyniki te wskazują na duże przywiązanie rolników do swojego „miejsca na ziemi”, w którym widzą swoją dalszą przyszłość (rys. 3).

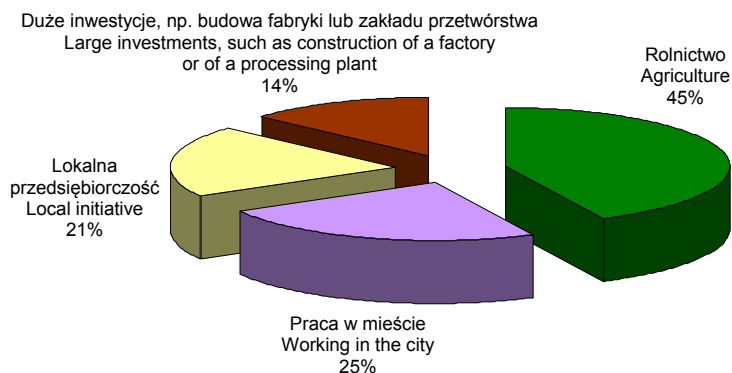

Rys. 2. Zadowolenie rolników z mieszkania na wsi

Źródło: Polska wieś... [2009, s. 9].

Fig. 2. Level of satisfaction among farmers regarding life in rural areas

Source: Polska wieś... [2009, p. 9].

Rys. 3. Opinia mieszkańców wsi o przyszłości ich miejscowości i zapewnieniu im dobrego życia

Źródło: Polska wieś... [2009, s. 17].

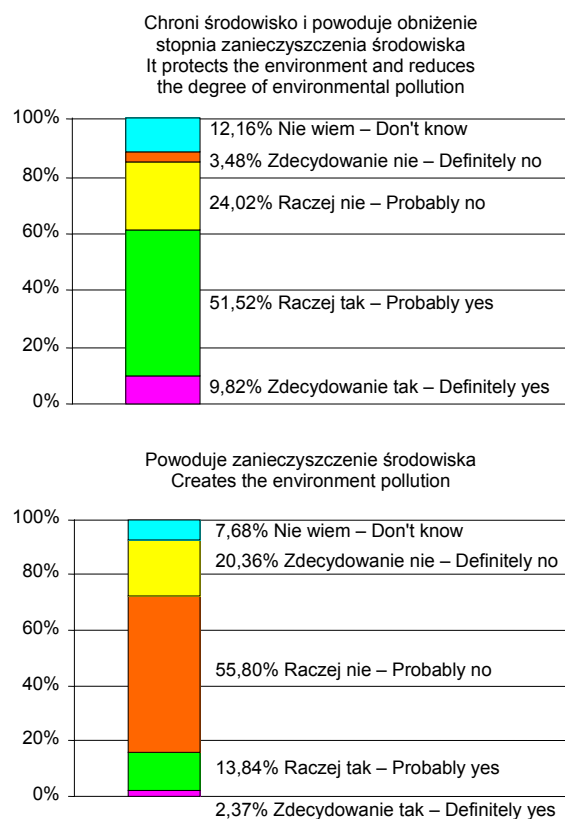
Fig. 3. The opinion of the rural population about the future of their communities and assurance of a good life

Source: Polska wieś... [2009, p. 17].

Zdaniem mieszkańców wsi, przyszłością ich miejscowości jest przede wszystkim rolnictwo (45% pierwszych wskazań) oraz lokalna przedsiębiorczość (21% pierwszych wskazań). Uważają zatem, iż dbanie o obszary wiejskie powinno koncentrować się na rozwoju rolnictwa i aktywnym jego wsparciu. Taka postawa wskazuje na szanowanie przyrody i podkreślanie wartości ziemi.

Wartość przyrody i rolnictwa. W opinii przeważającej większości badanych mieszkańców wsi, polskie rolnictwo chroni środowisko i powoduje obniżenie stopnia zanieczyszczenia środowiska (łącznie odpowiedzi: „zdecydowanie tak” i „raczej tak” udzieliło 61% respondentów) (rys. 4).

Ponadto mieszkańcy wsi w zdecydowanej większości nie zgadzają się z opinią, że polskie rolnictwo powoduje zanieczyszczenia środowiska (łącznie odpowiedzi: „zdecydowanie nie” i „raczej nie” wyraziło 76% badanych) (rys. 4).

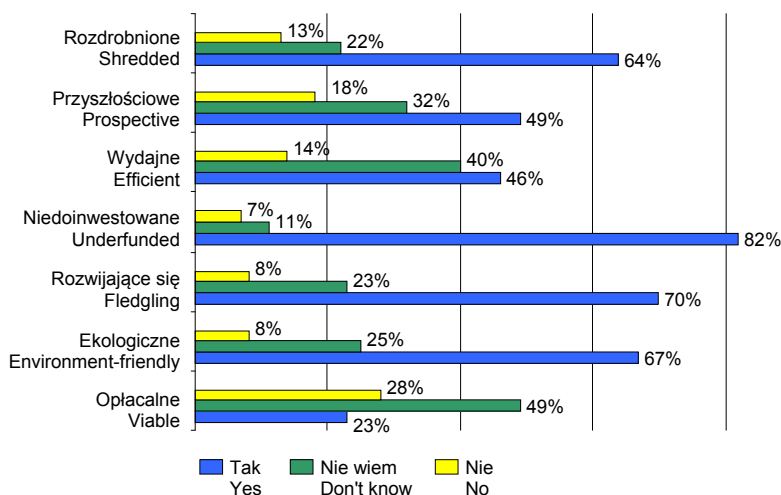
Rys. 4. Opinie mieszkańców wsi na temat oddziaływania rolnictwa na środowisko przyrodnicze

Źródło: Polska wieś... [2009, s. 25].

Fig. 4. Opinions of the rural population on the impact of the agriculture on the natural environment

Source: Polska wieś... [2009, p. 25].

Polskie rolnictwo jest znacznie zróżnicowane pod względem poziomu i dostosowania do wymogów i standardów Unii Europejskiej, a mimo to chroni środowisko przyrodnicze i jest jemu przyjazne. Opinię tę zaprezentowano na rysunku 5.

Rys. 5. Opinie mieszkańców wsi o polskim rolnictwie. Jest ono...

Źródło: Polska wieś... [2009, s. 19].

Fig. 5. Opinions of the rural population on the Polish agriculture. It is...

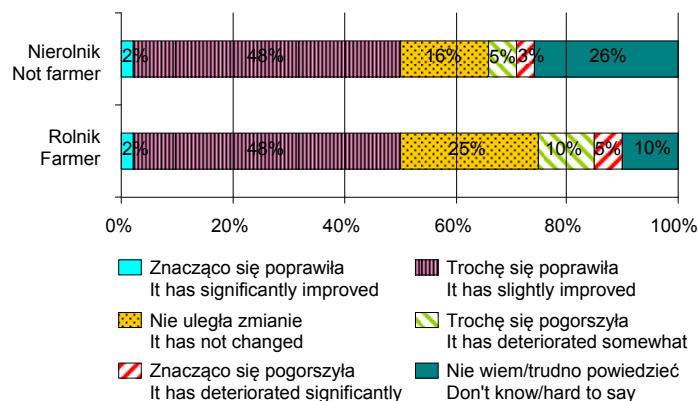
Source: Polska wieś... [2009, p. 19].

Oceny sytuacji polskiego rolnictwa są wśród mieszkańców wsi dość podzielone. Wątpliwości nie budzi postęp, jaki już dokonał się w tym sektorze gospodarki (70% odpowiedzi: „jest rozwijające się”) oraz konieczność dalszej modernizacji rolnictwa (82% odpowiedzi: „jest niedoinwestowane”). Mieszkańcy wsi dostrzegają też potencjał tkwiący w działalności rolniczej. Polskie rolnictwo zostało określone przez 49% badanych jako przyszłościowe, a na jego ekologiczność wskazało 67% respondentów. Realizacja założeń zrównoważonego rozwoju polskiego rolnictwa jest uzależniona od współdziałania i solidarności wszystkich zainteresowanych gospodarką rolną.

Solidarność ludzi i wspólnotowość. Osiągnięcie sukcesu zrównoważonego rozwoju w rolnictwie jest zdeterminowane członkostwem Polski w Unii Europejskiej, a tym samym – wpływem Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) na rolnictwo. Wspólna Polityka Rolna znacząco poprawiła kondycję finansową gospodarstw rolnych, głównie za sprawą dopłat bezpośrednich.

Z badań wynika, iż mieszkańcy wsi, biorący udział w badaniu, w zdecydowanej większości pozytywnie ocenili wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na sytuację polskiego rolnictwa (rys. 6), a także na sytuację gospodarstw rolnych.

Rozpatrując opinie rolników i nierolników można zauważyć, iż opinie rolników były nieco mniej optymistyczne („znacząco” lub „trochę się poprawiła” – łącznie 50% odpowiedzi, „znacząco” lub „trochę się pogorszyła” – łącznie 15% odpowiedzi), aniżeli opinie nierolników („znacząco” lub „trochę się poprawiła” – łącznie 50% odpowiedzi, „znacząco” lub „trochę się pogorszyła” – łącznie 8% odpowiedzi).

Rys. 6. Opinie mieszkańców wsi na temat wpływu Wspólnej Polityki Rolnej na sytuację polskiego rolnictwa
 Źródło: Polska wieś... [2009, s. 36].

Fig. 6. Opinions of the rural population on the impact of the Common Agriculture Policy on the situation of Polish agriculture
 Source: Polska wieś... [2009, p. 36].

Uogólniając należy zauważyć, iż Wspólna Polityka Rolna powoduje rozwój obszarów wiejskich. Z tą opinią zgadzają się zarówno badani rolnicy, jak i pozostali mieszkańcy wsi. Realizacja idei zrównoważonego rozwoju na płaszczyźnie przyrodniczej (rolnictwa), ekonomicznej (jakości życia i położenia ekonomicznego) wymaga nie tylko współdziałania ludzi ze sobą, lecz także respektowania innej wartości – celu, jaką jest wolność.

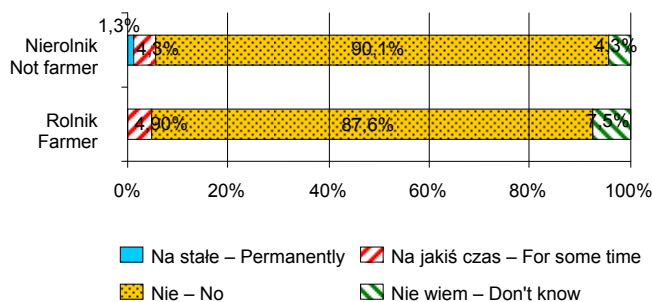
Wolność gospodarcza i wiarygodność kulturowo-informacyjna. Wolność gospodarczą mieszkańców wsi można określić swobodą wyjazdów za granicę w celu podjęcia pracy oraz podejmowaniem działalności gospodarczej niezwiązanej z rolnictwem. Natomiast z wiarygodnością kulturowo-informacyjną można łączyć wiarygodność źródeł informacji oraz możliwość korzystania z komputera i Internetu.

Migracja zarobkowa za granicę jest jednym ze zjawisk kształtujących warunki społeczno-gospodarcze na polskiej wsi. Wyniki badania wskazują, że migracje zagraniczne na pobyt stały dotyczą bardzo niewielkiego odsetka ludności wiejskiej. Rolnicy i mieszkańcy wsi, nie będący rolnikami, umiarkowanie wyrażali zainteresowanie wyjazdami za granicę w celach zarobkowych. W ciągu ostatnich 12 miesięcy odpowiednio 6% rolników i 3% mieszkańców wsi, nie będących rolnikami, wyjeżdżało za granicę [Polska wieś... 2009]. Również mało mieszkańców wsi planuje takie wyjazdy w najbliższych 12 miesiącach (rys. 7).

Około 88% badanych rolników nie ma zamiaru wyjazdu za granicę, a 90% – nierolników.

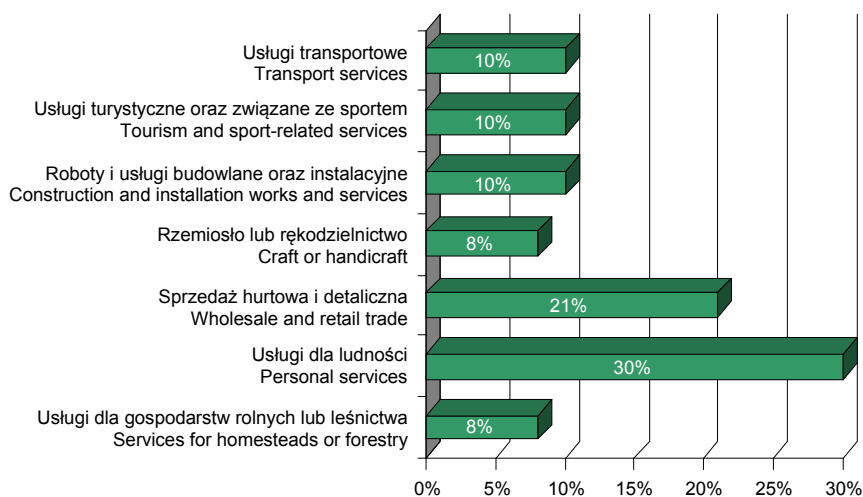
Z kolei, prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej w opinii mieszkańców wsi jest trudnym przedsięwzięciem, dlatego mało osób się na nią decyduje (rys. 8).

Z odpowiedzi badanych mieszkańców wsi wynika, że z osób, które rozważają możliwość rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej, największy odsetek bierze pod uwagę działalność w usługach dla ludności (30%) oraz sprzedaż hurtową i detaliczną (21%).

Rys. 7. Opinie mieszkańców wsi o zamiarach wyjazdu za granicę w ciągu najbliższych 12 miesięcy w celach zarobkowych
Źródło: Polska wieś... [2009, s. 59].

Fig. 7. Opinions of rural population on the intention to go abroad within the next 12 months for business purposes
Source: Polska wieś... [2009, p. 59].

Rys. 8. Badani o zamiarach rozpoczęcia pozarolniczej działalności gospodarczej (odpowiedzi nie sumują się do 100%, ponieważ pominięto te, których wartości były mniejsze niż 4%)

Źródło: Polska wieś... [2009, s. 60].

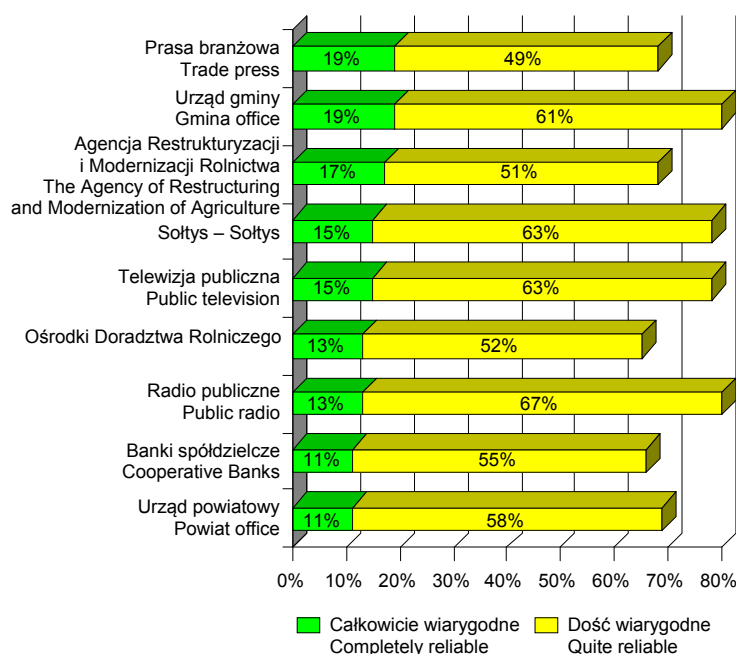
Fig. 8. The respondents about the intention of launching non-agricultural economic activities (answers do not sum up to 100%, as the responses with values lower than 4% were omitted)

Source: Polska wieś... [2009, p. 60].

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej łączy się z procesem informowania beneficjentów programów pomocowych, współfinansowanych z Unii. Ważna jest dbałość o dostarczenie obecnym i przyszłym beneficjentom aktualnych i kompleksowych informacji dotyczących wsparcia i doradztwa w zakresie przygotowywania wniosków

i przestrzegania procedur aplikacyjnych. Prowadzone badania wskazują na zróżnicowanie źródeł informacji, z których wiedzę czerpią mieszkańcy wsi oraz na ich wiarygodność. Należą do nich zarówno tradycyjne, jak i nowoczesne formy przekazu, takie jak: broszury, ogłoszenia prasowe, audycje radiowo-telewizyjne, informacja telefoniczna i internetowa. Dużą rolę spełniają instytucje publiczne oraz podmioty zainteresowane obszarami wiejskimi i świadczące usługi doradcze.

Pod względem wiarygodności największym zaufaniem mieszkańców wsi cieszą się urzędy gmin (80% badanych respondentów), radio publiczne (80%), telewizja publiczna (78%) oraz sołtys (78%). Wysoko jest oceniana również prasa branżowa, którą jako całkowicie wiarygodną i dość wiarygodną określa 68% badanych. Bardzo dobrze są oceniane inne instytucje otoczenia rolnictwa: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Ośrodki Doradztwa Rolniczego, banki spółdzielcze (rys. 9).

Rys. 9. Wiarygodność źródeł informacji rolniczej (pierwsza dziesiątka)
Źródło: Polska wieś... [2009, s. 68].

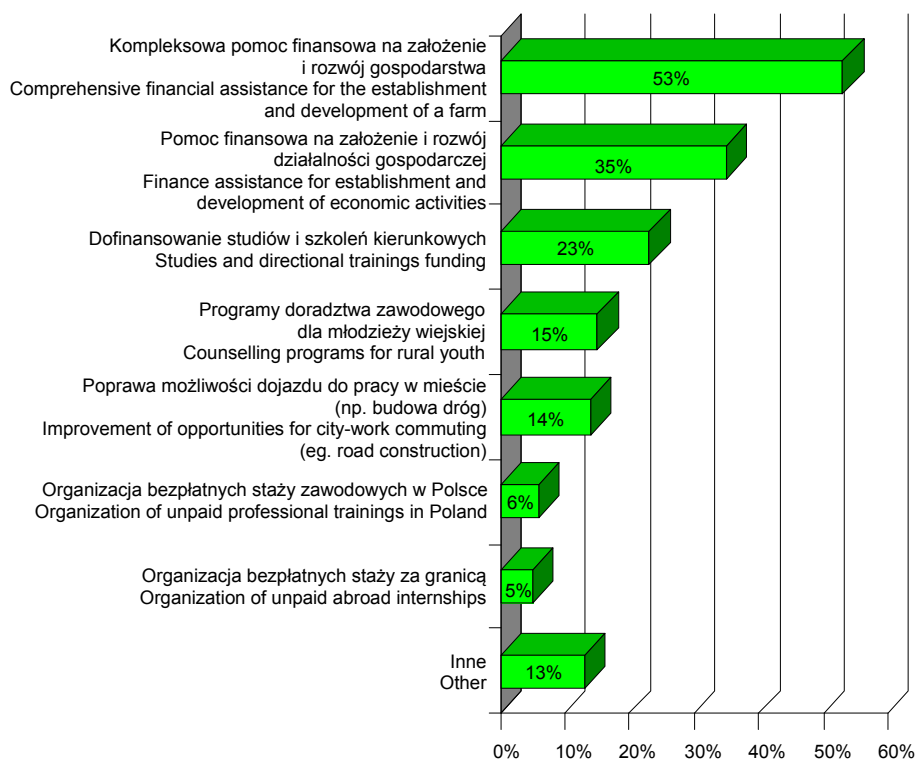
Fig. 9. Credibility of sources of agricultural information (first ten)
Source: Polska wieś... [2009, p. 68].

Najslabiej pod względem wiarygodności zostały ocenione prywatne firmy doradcze oraz organizacje pozarządowe (niewiele ponad 40% respondentów określa je jako wiarygodne) [Polska wieś... 2009]. Przeprowadzone przez MRiRW cykliczne badania obszarów wiejskich pokazują, że w środowiskach wiejskich dokonują się dynamiczne zmiany w zakresie korzystania z internetowych form przekazu informacji. W ciągu ostatnich czterech lat zdecydowanie wzrosła liczba osób posiadających komputer, korzystających z niego oraz korzystających z Internetu (tab. 1).

Tabela 1. Korzystanie z komputera i Internetu na wsi (odsetek odpowiedzi twierdzącej)
 Table 1. Use of computer and Internet in rural areas (percentage of affirmative responses)

Rok Year	Czy posiada Pan(i) dostęp do Internetu? Do you have Internet access? (%)	Czy przynajmniej od czasu do czasu korzysta Pan(i) z komputera? Do you use the computer from time to time at least? (%)	Czy przynajmniej od czasu do czasu korzysta Pan(i) z Internetu? Do you use the Internet from time to time at least? (%)
2005	29,0	23,0	13,0
2006	42,0	35,0	21,0
2007	47,0	37,0	28,0
2008	69,0	57,0	49,0

Źródło: Polska wieś... [2009, s. 70].
 Source: Polska wieś... [2009, p. 70].

Rys. 10. Powody zachęcające młodych ludzi do pozostania na wsi
 Źródło: Polska wieś... [2009, s. 57].

Fig. 10. Reasons encouraging young people to stay in the country
 Source: Polska wieś... [2009, p. 57].

W 2008 roku prawie 70% mieszkańców wsi przyznało, że posiada dostęp do komputera i około 50% z nich, że korzysta z Internetu. Wzrastający odsetek osób swobodnie korzystających z komputera i Internetu może się przekładać na rosnące zainteresowanie składaniem wniosków za pośrednictwem Internetu. Istotną i cenioną przez rolników wartością – celem jest zamiłowanie do swojego zawodu i perspektywa kontynuacji pracy w rolnictwie przez dzieci.

Rolnictwo jako przyszłe miejsce pracy. Rolnicy bardzo cenią i lubią swoją pracę i chcieliby, by ktoś z rodziny w przyszłości przejął ich gospodarstwo rolne. Zamiłowanie do pracy w rolnictwie potwierdziło około 80% badanych rolników. Jednocześnie większość z nich sądzi (66%), że ich gospodarstwo rolne zostanie przejęte przez członka rodziny.

Istotne tło dla kwestii atrakcyjności zawodu rolnika przedstawiają motywy, jakie, według rolników i mieszkańców wsi, zachęcają młodych ludzi do pozostania na wsi i prowadzenia gospodarstwa rolnego. Wśród wskazanych motywów, wpływających na decyzję o pozostaniu na wsi, wyraźnie dominuje pomoc finansowa, zarówno na działalność rolną, jak i pozarolniczą (te czynniki wskazało 88% rolników (rys. 10).

Wyniki badań empirycznych, dotyczące wybranych wartości – celów istotnych w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich, wskazują na potrzebę rozsądnego i umiejętnego etycznie działania polityków w kierunku poprawienia sytuacji społeczno-ekonomicznej mieszkańców wsi.

TRZY WARTOŚCI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU – WOLNOŚĆ POZYTYWNA, SPRAWIEDLIWOŚĆ SPOŁECZNA, WSPÓLNOTOWOŚĆ

Zawarte w cytowanych dokumentach wartości – cele zrównoważonego rozwoju oraz ich wymiar empiryczny zostały zaprezentowane w formie szkicowej. Przedstawiono jedynie rozumienie wartości zrównoważonego rozwoju. Do trzech wiodących wartości – celów zrównoważonego rozwoju, wymienianych w każdym dokumencie prawnym oraz politycznym należą: wolność, sprawiedliwość społeczną i wspólnotowość, które poddano analitycznemu opisowi, jako projekty ich rozumienia. Dystrybucyjne wyjaśnienie wartości – celów zrównoważonego rozwoju nie wykracza poza granice politycznego języka, który operuje hasłami i postulatami.

Wolność w znaczeniu pozytywnym

Wartość wolności pozytywnej jest takim stanem świadomości jednostki, która według swego przekonania uznaje własną podmiotowość w tworzeniu procesów społecznych. Akceptuje bowiem swoją społeczną „naturę”, wiedząc na podstawie doświadczenia, iż partykularne cele może realizować w ramach społeczeństwa, na podstawie doświadczenia oraz wiedzy akceptuje wartości – cele zrównoważonego rozwoju jako cele ogólnospołeczne, których realizacja zapewnia materialne i etyczne warunki osiągnięcia celów indywidualnych. Jednostka, jako dysponent wartości pozytywnej, podejmuje zatem suwerenną decyzję udziału we współtworzeniu wybranych procesów zrównoważonego rozwoju, w zależności od posiadanych zdolności, kompetencji oraz indywidualnych celów, które pragnie osiągnąć dzięki uczestnictwu w realizacji wybranych przez siebie działań i procesów zrównoważonego rozwoju.

Sprawiedliwość społeczna (oraz międzypokoleniowa)

Rozumienie sprawiedliwości społecznej zostało przejęte od J. Rawlsa, który zakładał, że „wszelkie społeczne wartości – wolność i możliwość, dochód i bogactwo... mają być równo rozdzielone, chyba że nierówna dystrybucja jakiegokolwiek... spośród tych wartości jest korzystna dla każdego” [Rawls 1994]. Następnie autor sformułował dwie zasady sprawiedliwości: 1) „każda osoba ma mieć równe prawo do jak najszerzej podstawowej (czyli pozytywnej) wolności”, która nie może ograniczać podobnej wolności pozostałych osób, 2) „nierówności społeczne i ekonomiczne mają być tak ułożone, by: a) można było się spodziewać, że będzie to z korzyścią dla każdego, b) wiązały się z pozycjami i urzędami na równi dla wszystkich otwartymi” [Rawls 1994]. Zasadę dotyczącą wolności Rawls uznał za najważniejszą – zakładał bowiem wolność obywatelską, wolność polityczną, wolność słowa i zgromadzeń, wolność osobistą, prawo posiadania i dysponowania własnością.

W celu realizacji wartości sprawiedliwości oraz jej zasad należy przyjąć konkretyzacyjne (praktyczne) zasady polityki państwa w zakresie tworzenia możliwości kształcenia talentów i zdolności – w rezultacie stanowiska publiczne zdobywają nie uprzywilejowani, lecz najlepiej przygotowani. Gdy chodzi o gospodarkę, to zasadą polityki państwa jest tworzenie prawa oraz instytucji zapewniających równość działania na wolnym rynku, ograniczanie monopolizacji gospodarki, regulację sprawiedliwych płac. Kolejna zasada dotyczy utrzymywania edukacji publicznej oraz instytucji naukowych. W zakresie polityki socjalnej państwo zapewnia potrzebującym minimum świadczeń materialnych i edukacyjnych. Zasadą polityki w związku z nierównościami ekonomicznymi jest progresywna polityka podatkowa, oparta na etycznym założeniu, że bogaci obywatele przekazują część swego majątku na realizację sprawiedliwości dystrybucyjnej przez państwo.

W programach zrównoważonego rozwoju znajduje się również wartość sprawiedliwości międzypokoleniowej, którą rozumie się jako odpowiedzialność za dobre życie przyszłych pokoleń. Rawls nie zajmował się tym zagadnieniem, pisząc swoją „Teorię sprawiedliwości” w latach siedemdziesiątych XX wieku. Czy istnieje możliwość uzgodnienia Rawlsofskiej wykładni z wartością międzypokoleniową. Można sądzić, że jedynie w znaczeniu ekstrapolacyjnym, uzasadnionym etycznie, że oto pragnęlibyśmy, akceptując założenia etyki odpowiedzialności, ażeby przyszłe pokolenia mogły realizować wartość sprawiedliwości społecznej, wzbogacaną o nowe zasady. Ten ogólnikowy pogląd należy etycznie skonkretyzować przez zobowiązanie obecnie żyjących ludzi, by realizowali roztropnie wszystkie wartości – cele zrównoważonego rozwoju. Stara grecka cnota roztropności (*phronesis*), odkryta przez Sokratesa, zaleca w projektowaniu wszelkich działań rozważenie, czy w rezultacie realizacji nie pojawią się negatywne skutki dla obecnie żyjących ludzi oraz dla przyszłych pokoleń. Jeśli zatem pojawiają się wątpliwości, co do negatywnych rezultatów, to roztropność nakazuje zaniechanie działalności.

Wspólnotowość

Wartość wspólnotowości w sensie aksjologicznym oraz socjologicznym należy rozumieć tak, że poszczególni ludzie w ramach kulturowej i przestrzennie określonej wspólnoty pragną oraz działają w kierunku zaspokojenia potrzeb materialnych oraz

duchowych wszystkich; przyjmują również postawę aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym oraz politycznym, ażeby wspólnie realizować przyjęte cele. Wartość wspólnotowości w znaczeniu aksjologicznym wyraża się w identyfikacji ze wspólnymi wartościami, w tym przypadku z wartościami – celami zrównoważonego rozwoju społecznego, które zostały ukształtowane na humanistycznych wartościach kultury europejskiej.

ZAMIAST PODSUMOWANIA: DYLEMAT POLITYCZNY (ORAZ ETYCZNY), DOTYCZĄCY REALIZACJI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU SPOŁECZNEGO W POLSCE

W Polsce, politycy zarówno w rządzie, w jego centralnych instytucjach, jak i w samorządowych ośrodkach władzy stoją przed dylematem decyzyjnym, wyrażającym się w pytaniu: czy ideę oraz projektowane wartości – celów zrównoważonego rozwoju realizować równomiernie, to znaczy we wszystkich jednostkach miejskich i wiejskich oraz we wszystkich środowiskach społecznych, czy też przyjąć określone kryteria pierwszeństwa i urzeczywistniać zrównoważenie rozwoju we wsiach oraz miastach, znajdujących się w stagnacji, w których duży procent ludzi żyje poniżej minimum poziomu egzystencji materialnej i duchowej.

Rozwiązanie tego dylematu w sensie politycznym, w odniesieniu do całego państwa, opowiada się za pozytywną decyzją w związku z pierwszą częścią pytania – należy projektować oraz realizować zrównoważony rozwój we wszystkich miastach oraz wsiach. Taka pragmatyczna decyzja polityczna jest niezgodna z aspektem etycznym, który jest zawarty w drugiej części postawionego pytania.

Na podstawie rozeznania socjologicznego oraz statystycznego wiadomo, że w Polsce jest dużo tzw. enklaw biedy, zwłaszcza na wsi. Jest ich zbyt wiele, ażeby w rozwiązywaniu wskazanego dylematu politycznego uwzględniać aspekt etyczny – etyki odpowiedzialności, nakazującej w pierwszej kolejności radykalnie poprawić położenie materialne i kulturowe ludzi biednych, zgodnie z wartościami zrównoważonego rozwoju społecznego, szczególnie jak to zaleca opisana wartość sprawiedliwości.

LITERATURA

- Brundtland H., 1987. *Our Common Future*. World Commission on Environment and Development. Oxford Univ. Press, Oxford.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska. 2001. Dz. U. Nr 62, poz. 627.
- Janikowski R., 2007. *Sustensologia a zrównoważony rozwój*. W: *Problemy interpretacji i realizacji zrównoważonego rozwoju*. Red. B. Poskrobek, G. Dobrzański. Wyd. WSE, Białystok.
- Kant I., 1996. *Krytyka czystego rozumu*. PWN, Warszawa.
- Odnowiona Strategia Unii Europejskiej. 2006. 10917/06. Bruksela.
- Polska wieś i rolnictwo 2009. 2009. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Rawls J., 1994. *Teoria sprawiedliwości*. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.

AXIOLOGICAL ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT WITH THEORETICAL AND EMPIRICAL APPROACH

Summary. The first part of the paper presents the values – goals, which are contained in political programs of sustainable development. These values (e.g. social justice, intergenerational justice, liberty, sustainable consumption and value of nature) should be explained with respect to the assumptions of ethics of beliefs, obligation or responsibility. The second part discusses the results of empirical studies which focused on certain goals-values of sustainable development achieved by residents of rural areas. The third part contains analytical interpretation of three values: positive liberty, social justice and community, which are of key importance to sustainable development. The final fourth part discusses political and ethical dilemmas which must be faced by Polish politicians: should we design and implement sustainable development evenly or, in consideration of the ethical aspect; should we start first from radical improvement in conditions of living among poor people?

Key words: social sustainable development, values-goals, value of positive liberty, social justice and community

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 31.03.2011

Do cytowania – For citation: Kaczocho W., Sikora J., 2011. Aksjologiczne aspekty zrównoważonego rozwoju w ujęciu teoretycznym i empirycznym. J. Agribus. Rural Dev. 1(19), 47-62.